

Radiologická fyzika a radiobiologie

8. cvičení

Opakování

1. Jaká bude Larmorova frekvence jádra atomu uhlíku ^{13}C v magnetickém poli o indukci 1,5 T a 7 T? Gyromagnetický poměr je $0,67 \cdot 10^8 \text{ T}^{-1} \text{ s}^{-1}$. [Řešení](#)
2. Jaká je velikost magnetického momentu jádra atomu ^{23}Na ? Jaký může být jeho průmět do osy z? Spinové kvant. č. = $3/2$. [Řešení](#)

Zeemanův jev

- Vše si vysvětlíme na elektronech v atomovém obalu a pěkně od píky.
- Uvažujme vodík ${}^1\text{H}$.
- Zde působí pouze interakce mezi elektronem a protonem v jádře.
- Ze SŠ si pamatujeme, že energie elektronu vodíku je dána hlavním kvantovým číslem:

$$E_n = -Ry \frac{1}{n^2}$$

Zeemanův jev

$$E_n = -Ry \frac{1}{n^2}$$

- Kde $Ry = 13,605 \text{ eV}$ je Rydbergova konstanta a n hlavní kvantové číslo.
- $n \in \{1, 2, 3, \dots\}$
- Vidíme, že čím větší n , tím větší energii elektron má.

$$E_1 = -13,602 \text{ eV}$$

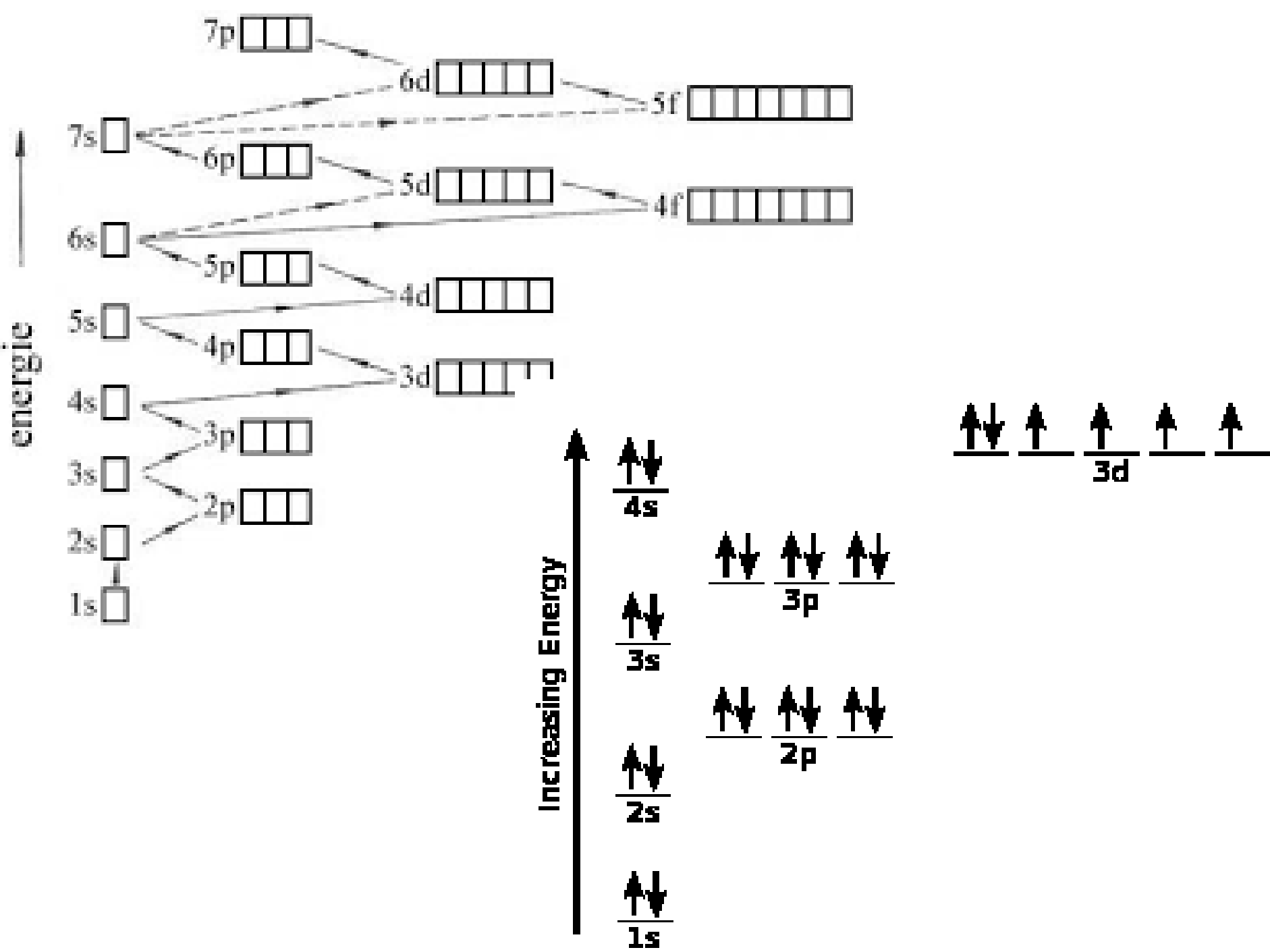
$$E_2 = -3,4005 \text{ eV}$$

$$E_3 = -1,5113 \text{ eV}$$

$$E_4 = -0,8501 \text{ eV}$$

Zeemanův jev

- Zkoumáme-li složitější atomy, vše se komplikuje. Elektrony neinteragují pouze s jádrem, ale i mezi sebou.
- Tato elektron-elektronová interakce způsobuje, že energie elektronu už nezávisí pouze na hlavním kvantovém čísle, ale i na vedlejších.
- To má za následek rozštěpení hladin v důsledku el-el interakce.
- Nevíte, co to znamená? Ale víte 😊!

Zeemanův jev

- Ovšem stále vidíme, že na některých hladinách je více elektronů. Ty se liší magnetickým kvantovým číslem a spinovým kvantovým číslem.
- Co když vložíme atom do magnetického pole?
- Nejen že bude elektron interagovat s jádrem a okolními elektrony, ale nyní i s vnějším magnetickým polem.

Zeemanův jev

- Velikost této interakce nám popisuje magnetické kvantové číslo m .
- $m \in \{-l, -l + 1, \dots, l - 1, l\}$
- Pokud se nyní podíváme na energetickou hladinu 2p, která se jeví jako jedna jediná, tak v magnetickém poli se rozštěpí na 3 hladiny (-1, 0, 1).
- Na každé budou max. 2 elektrony, které se budou lišit ve spinovém kvant. č.

Zeemanův jev

- Tomuto štěpení (vlivem magnetického pole) se říká Zeemanův jev, který jej pozoroval v roce 1897.
- Pokud budeme mít dostatečně silné magnetické pole a budeme experiment provádět podrobně, všimneme si, že štěpení není konečné.
- Spinový magnetický moment bude také interagovat s vnějším magnetickým polem.

Zeemanův jev

- Tato interakce není moc energetická, ale projevuje se štěpením dle spinů.
- Zeemanově jevu se také někdy říká jemné štěpení, ale o štěpení podle spinů se mluví jako o hyper jemném štěpení.
- Protože elektrony i nukleony jsou fermiony, tak obdobné vlastnosti jaké vykazují elektrony v obale, musí vykazovat i jádro atomu.

Zeemanův jev

- Při magnetické rezonanci dochází k energetickému štěpení jader vodíku dle spinového kvantového čísla.
- Rozdíl energií těchto dvou hladin je úměrný indukci magnetického pole a gyromagnetickému poměru:

$$\Delta E = \gamma \hbar B_0$$

- Vidíme, že člen γB_0 odpovídá Larmorově úhlové rychlosti.

Zeemanův jev

- Čím větší je energetický rozdíl hladin, tím méně spinů bude obsazovat energičtější stav (je to pro ně čím dál víc nevýhodné).
- Energie kterou využívají k získání vyšší hladiny je dodávána díky tepelnému pohybu.
- Čím větší T okolí, tím více bude jader na vyšší hladině.
- Splňují Boltzmanovo rozdělení.

Zeemanův jev

$$\frac{N_{\alpha}}{N_{\beta}} = e^{\left(\frac{\gamma \hbar B_0}{k_B T}\right)}$$

- Poměr počtů jader na nižší (stav α) a na vyšší (stav β) energetické hladině není velký, ale množství jader v látce tento malý poměr do určité míry kompenzuje, takže jsme schopni detekovat rozdíl.

Zeemanův jev

3. O kolik více bude jader ^1H na nižší energetické hladině než na vyšší v 1g tkáně (která je z 75 % voda a zbytek neobsahuje vodík) při $T = 298 \text{ K}$ v magnetickém poli $B_0 = 3 \text{ T}$ a $\gamma = 268 \text{ MHz T}^{-1}$.

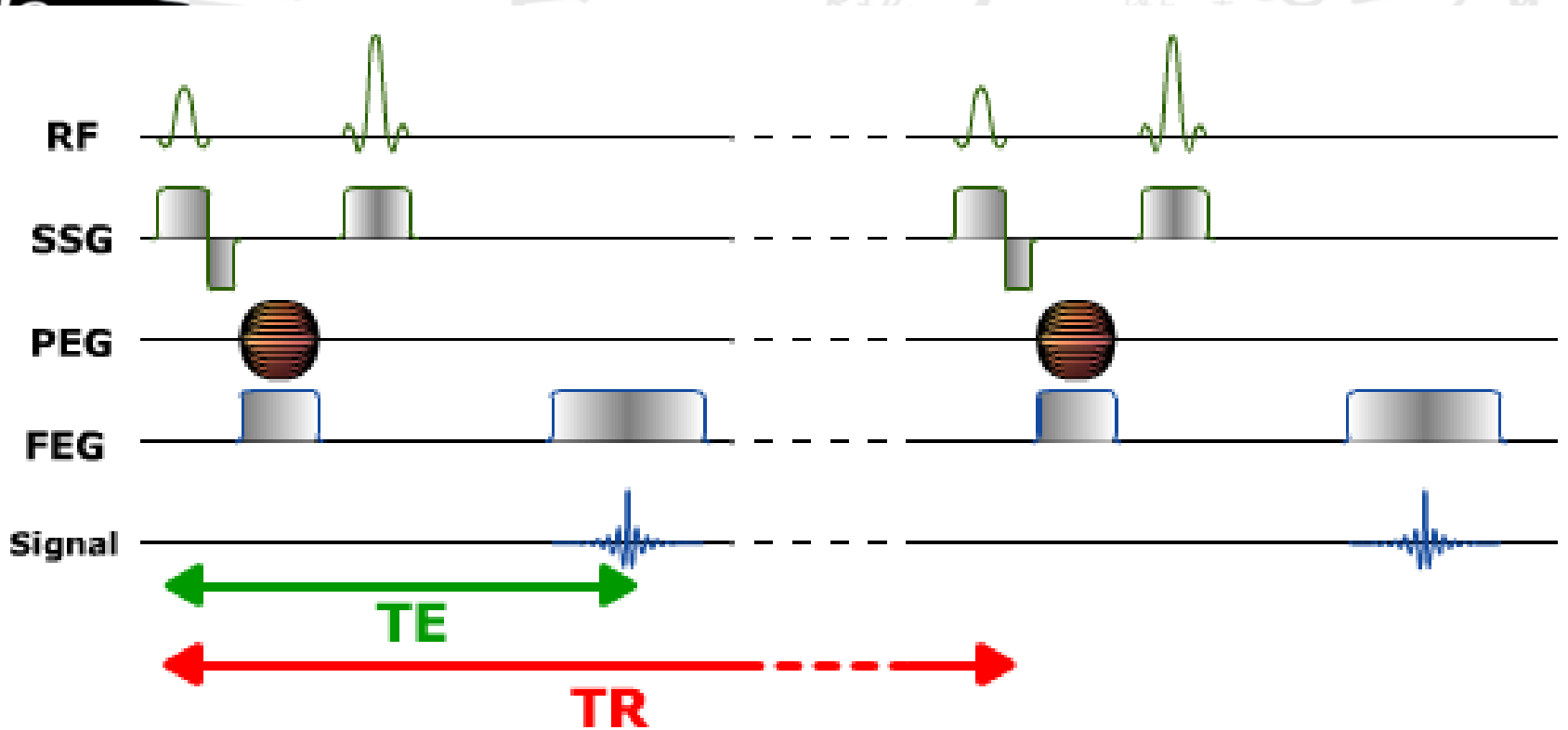
[Řešení](#)

Spinové echo

- MRI vyšetření se neskládá z jednoho RF pulzu, ale sekvencí vhodných pulzů, které jsou aplikovány v daných směrech a okamžicích.
- Celá sekvence je mnohokrát opakována.
- Jedna ze základních sekvencí je sekvence spinového echa.

Spinové echo

- Echo = ozvěna
- Detekovaný signál je „ozvěnou“.

Spinové echo

- Z přednášky víme, že amplituda FID klesá exponenciálně s T_2^* .
- Když nedetekujeme signál znamená, že precese magnetizace v rovině xy je už úplně rozfázovaná.
- To ovšem neznamená, že vektor magnetizace je v původním stavu!
- Návrat do původního stavu (do osy z) je dán časem T_1 .

Spinové echo

- Spinové echo se skládá ze 2 RF pulzů.
- 1. je 90 pulz a po čase $TE/2$ následuje 180 pulz.
- Signál detekujeme v čase TE (echo time), kdy dochází k tzv. echu.
- TE volíme dle požadavků experimentu.
- Proč k echu dochází a čím je význačné?

Spinové echo

- Po aplikaci 90° pulzu dochází k rozfázování precesního pohybu.
- Po aplikaci 180° pulzu se po určité době precesní pohyb na chvíli sfázuje.
https://www.youtube.com/watch?v=GDEIT6Tz7_Q (Video7_12)
- Okamžik před sfázováním dochází k nárůstu transverzální složky magnetizace a proto detekujeme nárůst signálu až do maxima, kdy jsou všechny magnetické momenty ve fázi.

Spinové echo

- Poté opět dochází k rozfázování a úbytku signálu.
- Maximum echa není ovšem již omezeno T_2^* časem, ale T_2 časem.
- Celá tato sekvence se musí mnohokrát opakovat.
- Čas mezi 90 pulzy označujeme TR (repetition time) a volíme jej podle požadavků na experiment.

Pulzní sekvence

- Časy TR a TE jsou klíčové pro výsledný kontrast obrazu.
- Podívejme se na 2 tkáně s rozdílnými relaxačními časy.
- Pokud nastavíme TR příliš dlouhý, pak stihne longitudinální magnetizace zcela zrelaxovat pro obě tkáně před dalším 90 pulzem. Takže po každém 90 pulzu bude transverzální magnetizace pro obě tkáně stejná.

Pulzní sekvence

- Pokud ovšem TR zkrátíme longitudinální magnetizace tkání budou v době 90 pulzu rozdílné.
- To bude mít za následek i rozdílné transverzální magnetizace po RF pulzu.
- Detekovaný signál bude závislý na hodnotách T_1 tkání.
- Mluvíme o tzv. T_1 váženém obraze.

Pulzní sekvence

- Pokud bude TR dostatečně dlouhý a zvolíme delší TE, pak se díky dlouhému TR neprojeví rozdílnost tkání v T_1 čase, ale v T_2 .
- Pokud ovšem bude TE příliš dlouhý, tak signál vymizí (dřív než začneme detekovat signál, dojde k velkému úbytku signálu).
- Tomuto obrazu říkáme T_2 vážený.

Pulzní sekvence

- Pokud bude TR dlouhý a TE krátký, pak stihne před každým 90° pulzem longitudinální magnetizace zrelaxovat pro všechny tkáně a T_1 čas nebude hrát roli.
- Krátký TE naopak nuluje význam T_2 času.
- Co tedy detekujeme?

Pulzní sekvence

- Při dlouhém TR a krátkém TE mluvíme o protonové hustotě (proton density) a obraz je PD vážený.
- PD signál nám vypovídá o množství jader v daném objemu. Čím více jader tím silnější signál (celková magnetizace musí být větší, když máme více magnetických momentů).

Pulzní sekvence

- Při krátkém TR a dlouhém TE dojde k velkému úbytku signálu, takže nejsme schopni nic detekovat. Takovéto TR a TE časy jsou nepoužitelné.
  - Dlouhý TR a dlouhý TE – T_2^*/T_2 vážený
  - Dlouhý TR a krátký TE – PD vážený
  - Krátký TR a dlouhý TE – nepoužitelný
  - Krátký TR a Krátký TE – T_1 vážený

Pulzní sekvence

- Celková doba vyšetření se odvíjí od požadavků na prostorové rozlišení výsledného obrazu.
- Čím větší rozlišení (tzn. menší rozměry voxlu), tím vícekrát se pulzní sekvence opakuje, takže celková doba je úměrná i času TR.

Kvantovka v MRI

- Nyní se podíváme trochu podrobněji na frekvenci RF pulzu.
- Proč volit frekvenci RF pulzu rovna Larmorovu?
- Z kapitoly věnované Zeemanově jevu víme, že energetický rozdíl mezi hladinami o různých spinech je úměrný Larmorově frekvenci.

Kvantovka v MRI

- Protože se pohybujeme na úrovni mikrosvěta, musíme se na problém podívat z pohledu kvantové mechaniky.
- Proto se musíme ptát, jaká je pravděpodobnost, že dojde k interakci spinového magnetického momentu jádra s magnetickou složkou RF pulzu, který aplikujeme?

Kvantovka v MRI

- Z kvant. výpočtů pro pravděpodobnost přechodu jádra ze stavu se spinem $1/2$ do stavu $-1/2$ plyne vztah:

$$P\left(\frac{1}{2} \rightarrow \frac{-1}{2}\right) = \frac{\omega_B^2 \left(tg \frac{B_1}{B_0}\right)^2}{(\omega_B - \omega)^2 + \omega_B^2 \left(tg \frac{B_1}{B_0}\right)^2} \sin^2 \frac{\sqrt{(\omega_B - \omega)^2 + \omega_B^2 \left(tg \frac{B_1}{B_0}\right)^2}}{2} t$$

- Kde ω_B je Larmorova úhl. rychl. jádra, ω je úhl. rychl. RF pulzu, B_0 je indukce vnějšího pole, B_1 je indukce RF pulzu a t je doba působení RF pulzu.

Kvantovka v MRI

- B_1 musíme volit mnohem menší než B_0 .
- Pokud zvolíme úhl. rychl. RF pulzu stejnou jako Larmorova, pak se nám vztah výrazně zjednoduší:

$$P\left(\frac{1}{2} \rightarrow \frac{-1}{2}\right) = \sin^2 \frac{\omega_B \left| \operatorname{tg} \frac{B_1}{B_0} \right| t}{2}$$

- Požadujeme, aby tato pravděpodobnost byla maximální, tudíž 1.

Kvantovka v MRI

- Necht' $B_0 = 1,5 \text{ T}$, $B_1 = 200 \mu\text{T}$ a zkoumáme vodík, takže $\omega_B = 2,68 \cdot 10^8 \text{ Hz} \cdot \text{T}^{-1}$. Jak dlouho musí trvat RF pulz?

$$P\left(\frac{1}{2} \rightarrow \frac{-1}{2}\right) = \sin^2 \frac{\omega_B \left| \text{tg} \frac{B_1}{B_0} \right|}{2} t = 1$$

$$\left(\frac{\omega_B \left| \text{tg} \frac{B_1}{B_0} \right|}{2} t \right)^2 = \frac{\pi}{2}$$

Kvantovka v MRI

- Necht' $B_0 = 1,5 \text{ T}$, $B_1 = 200 \mu\text{T}$ a zkoumáme vodík, takže $\omega_B = 2,68 \cdot 10^8 \text{ Hz} \cdot \text{T}^{-1}$. Jak dlouho musí trvat RF pulz?

$$\left(\frac{\omega_B \left| \text{tg} \frac{B_1}{B_0} \right|}{2} t \right)^2 = \frac{\pi}{2} \quad t = \frac{2\sqrt{\pi}}{\sqrt{2}\gamma B_0 \left| \text{tg} \frac{B_1}{B_0} \right|}$$

$$t = \frac{2\sqrt{\pi}}{\sqrt{2} \cdot 2,68 \cdot 10^8 \cdot 1,5 \left| \text{tg} \frac{2 \cdot 10^{-3}}{1,5} \right|}$$

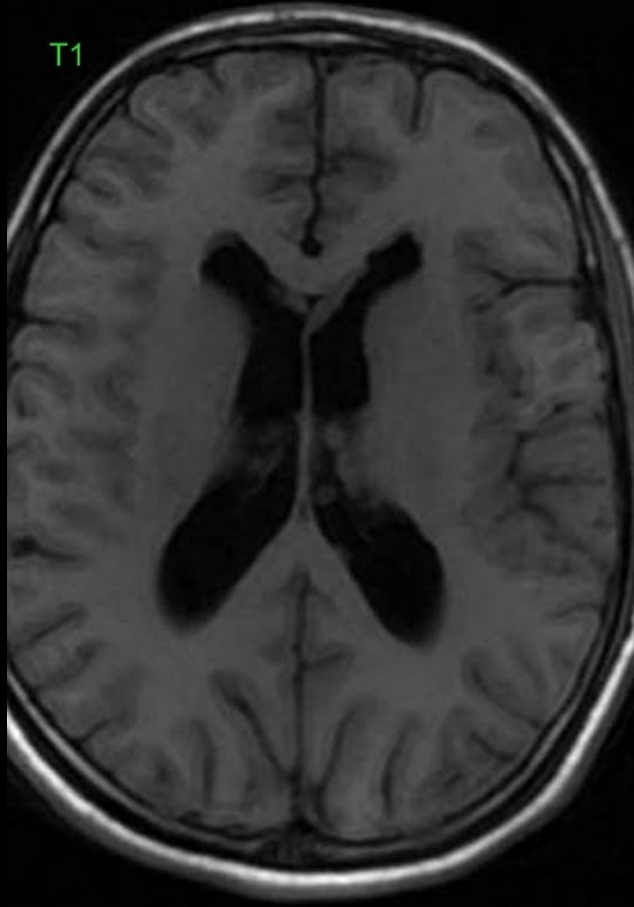
Kvantovka v MRI

- Necht' $B_0 = 1,5 \text{ T}$, $B_1 = 200 \mu\text{T}$ a zkoumáme vodík, takže $\omega_B = 2,68 \cdot 10^8 \text{ Hz} \cdot \text{T}^{-1}$. Jak dlouho musí trvat RF pulz?

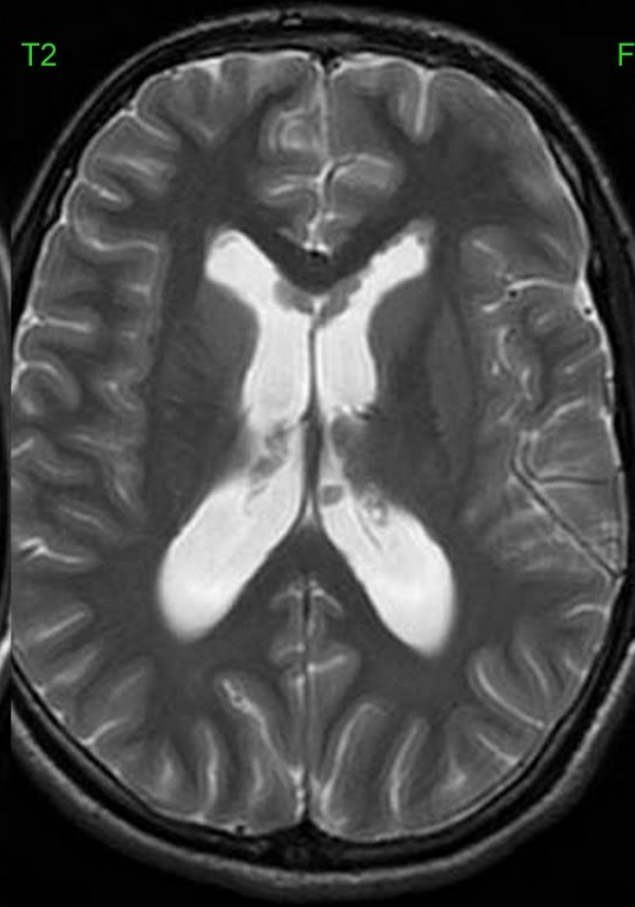
$$t = \frac{2\sqrt{\pi}}{\sqrt{2} \cdot 2,68 \cdot 10^8 \cdot 1,5 \cdot 2,32 \cdot 10^{-7}} = 26,8 \text{ ms}$$

Obrázky MRI

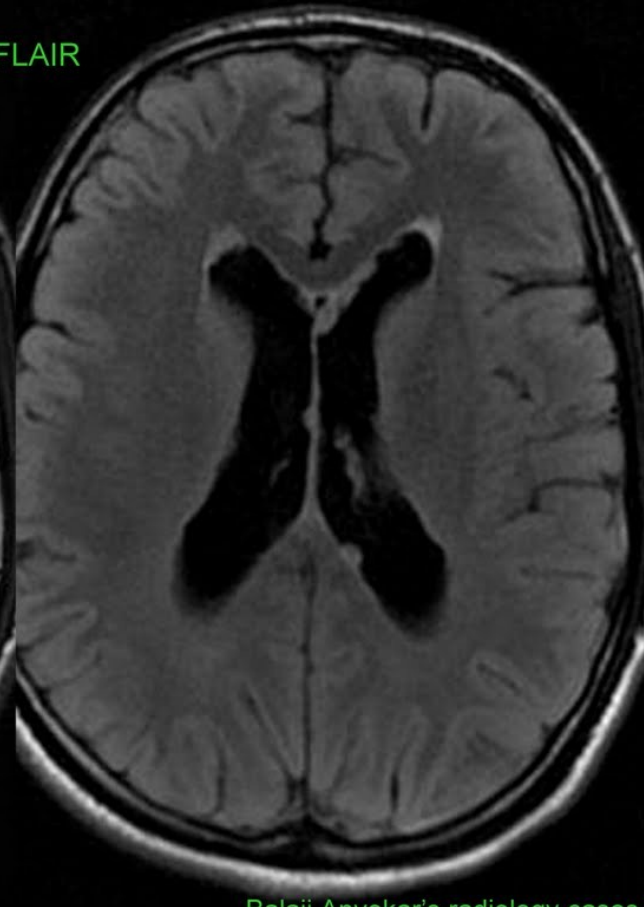
T1

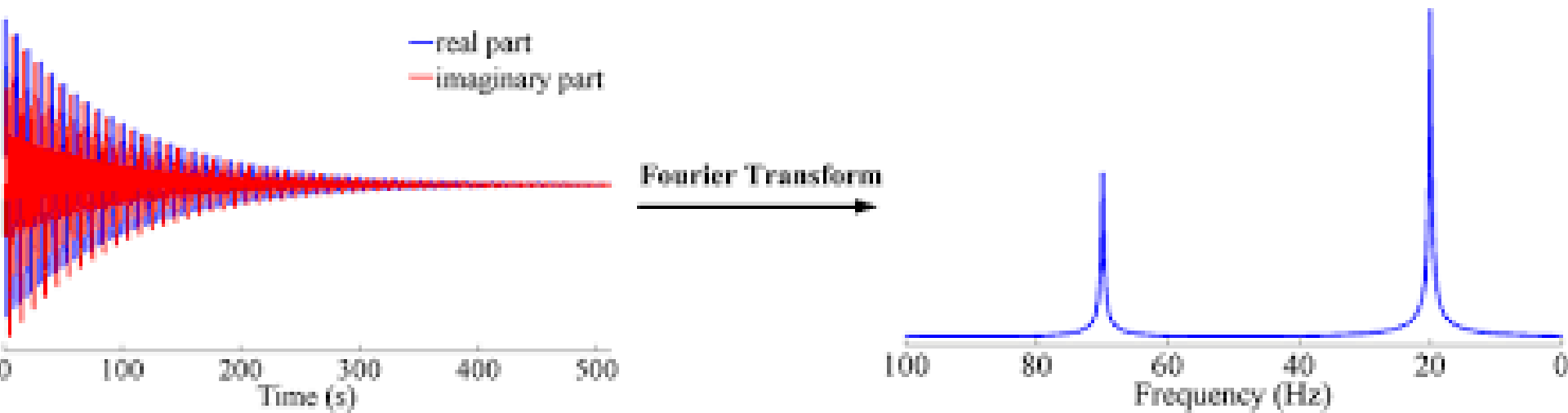
T2

FLAIR

Obrázky MRI

Obrázky MRI

OPEN MRI

VS

CLOSED MRI

MRI konstrukce

- <https://www.youtube.com/watch?v=AHgQf0dgTQ4>

Opakování testů

- Co víme a nevíme z testů?

Konec 8. cvičení

$$E_k = \frac{1}{2} m v^2$$
$$-\frac{\hbar^2}{2m} \frac{d^2 \psi}{dx^2} + V \psi = E \psi$$
$$U_{ef} = \frac{U_m}{2}$$
$$\vec{B} = \mu_0 \frac{NI \sqrt{2}}{2\pi r}$$
$$k = \frac{p^2}{2m} = \frac{M_r \cdot 10^{-3}}{NA}$$
$$\lambda = \frac{h}{\sqrt{2eUm_e}}$$
$$f_0 = \frac{1}{2\pi} \sqrt{\frac{g}{l}}$$
$$\oint \vec{B} \cdot d\vec{l} = \mu_0 \int_S \vec{J} \cdot d\vec{S}$$
$$v_k = \sqrt{\frac{3kT}{m_0}} = \sqrt{\frac{3kTN_A}{M_r \cdot 10^{-3}}}$$
$$\lambda = \frac{\ln 2}{T} F_h = Shp$$
$$\left(\frac{E_t}{E_0} \right)_{\parallel} = \frac{2 \cos \vartheta_1 \cos \vartheta_2}{\cos(\vartheta_1 - \vartheta_2) \sin(\vartheta_1 + \vartheta_2)}$$
$$E_y = E_0 \sin(kx - \omega t)$$
$$S = \frac{1}{A} \frac{dW}{dt}$$

$$2 \operatorname{tg} \vartheta_B = \frac{m_2}{m_1} = m_{21}$$
$$\rho V = nRT \quad \Psi = \iint \vec{D} \cdot d\vec{S} = AD$$
$$H_\lambda = \frac{\Delta Me}{\Delta \lambda}$$
$$\frac{\Delta \varphi}{2\pi} = \frac{\Delta x}{\lambda} = \frac{x_2 - x_1}{\lambda}$$
$$V = c/\lambda$$
$$\Phi = NBS$$
$$U = \frac{1}{2} \epsilon_0 \int E^2 dV$$
$$T = \frac{2\pi}{\omega} = \frac{1}{f}$$
$$L = \frac{U_m}{\omega} = 2\pi f L$$
$$\mu_1 \mu_2$$
$$\sqrt{\frac{2m}{\hbar^2} (E - V_0)}$$
$$2\pi f$$
$$\frac{c}{\sqrt{\epsilon + \mu}}$$
$$\frac{\omega_2 - \omega_1}{\omega}$$
$$= Q^*$$
$$\int \frac{F_n}{R}$$
$$\lambda^* T = b$$
$$\int \vec{E} \cdot d\vec{l} = - \iint \frac{\partial B}{\partial t} \cdot d\vec{S}$$
$$p = \frac{E}{c} = \frac{hf}{c} = \frac{h}{\lambda}$$
$$u = U_m \sin \omega(t - \tau) = U_m \sin 2\pi \left(\frac{t}{T} - \frac{x}{\lambda} \right)$$

Dodatky 1

1. Jaká bude Larmorova frekvence jádra atomu uhlíku ^{13}C v magnetickém poli o indukci 1,5 T a 7 T? Gyromagnetický poměr je $0,67 \cdot 10^8 \text{ T}^{-1}\text{s}^{-1}$.

$$f_{L1,5} = \frac{\gamma}{2\pi} B_{1,5} = \frac{0,67 \cdot 10^8}{2\pi} 1,5 = 16,003 \text{ MHz}$$

$$f_{L7} = \frac{\gamma}{2\pi} B_7 = \frac{0,67 \cdot 10^8}{2\pi} 7 = 74,681 \text{ MHz}$$

Konec 1. dodatku

[zpět](#)

Dodatky 2

2. Jaká je velikost magnetického momentu jádra atomu ^{23}Na ? Jaký může být jeho průmět do osy z? Spinové kvant. č. = 3/2. Gyromag. poměr = $0,71 \cdot 10^8 \text{T}^{-1} \text{s}^{-1}$,

$$|\vec{\mu}| = \gamma |\vec{S}|$$

$$|\vec{\mu}_{\text{Na}}| = \gamma \hbar \sqrt{s(s+1)}$$

$$|\vec{\mu}_{\text{Na}}| = 1,4506 \cdot 10^{-26} \text{Am}^2$$

$$\left| \vec{\mu}_{z \pm \frac{3}{2}} \right| = \pm 1,123 \cdot 10^{-26} \text{A} \cdot \text{m}^2$$

$$|\vec{\mu}_z| = \gamma \hbar m_z$$

$$\left| \vec{\mu}_{z \pm \frac{1}{2}} \right| = \pm 0,374 \cdot 10^{-26} \text{A} \cdot \text{m}^2$$

Konec 2. dodatku

Dodatky 3

3. O kolik více bude jader ^1H na nižší energetické hladině než na vyšší v 1g tkáně (která je z 75 % voda a zbytek neobsahuje vodík) při $T = 298 \text{ K}$ v magnetickém poli $B_0 = 3 \text{ T}$ a $\gamma = 268 \text{ MHz T}^{-1}$.

$$N = N_A n \quad n = \frac{m}{M_r} \quad N_H = 2 \frac{75}{100} N_A \frac{m}{M_r}$$

$$\frac{N_\alpha}{N_\beta} = e^{\left(\frac{\gamma \hbar B_0}{k_B T}\right)} = e^{\frac{268 \cdot 10^8 \cdot 1,054 \cdot 10^{-34} \cdot 3}{1,38 \cdot 10^{-23} \cdot 298}}$$

$$\frac{N_\alpha}{N_\beta} = e^{2,060636 \cdot 10^{-3}} = 1,0020627$$

Dodatky 3

3. O kolik více bude jader ^1H na nižší energetické hladině než na vyšší v 1g tkáně (která je z 75 % voda a zbytek neobsahuje vodík) při $T = 298 \text{ K}$ v magnetickém poli $B_0 = 3 \text{ T}$ a $\gamma = 268 \text{ MHz T}^{-1}$.

$$N_H = 2 \frac{75}{100} N_A \frac{m}{M_r} = \frac{150.6,023 \cdot 10^{23} \cdot 10^{-3}}{100.18}$$

$$N_H = 5,01916 \cdot 10^{19} \quad N_H = N_\alpha + N_\beta$$

$$\frac{N_\alpha}{N_\beta} = 1,0020627 = \frac{N_\alpha}{N_H - N_\alpha}$$

Dodatky 3

3. O kolik více bude jader ^1H na nižší energetické hladině než na vyšší v 1g tkáně (která je z 75 % voda a zbytek neobsahuje vodík) při $T = 298 \text{ K}$ v magnetickém poli $B_0 = 3 \text{ T}$ a $\gamma = 268 \text{ MHz T}^{-1}$.

$$1,0020627(N_H - N_\alpha) = N_\alpha$$

$$1,0020627 \cdot N_H = (1 + 1,0020627)N_\alpha$$

$$\frac{1,0020627}{2,0020627} N_H = N_\alpha \quad N_H = 5,01916 \cdot 10^{19}$$

$$N_\alpha = 2,51216 \cdot 10^{19} \quad N_\beta = 2,507 \cdot 10^{19}$$

$$\Delta N = 5,16 \cdot 10^{16}$$

Konec 3. dodatku

[zpět](#)

